SOSYETE

ve

TEKNİK

Fiyatı ... Kuruş

6

KARL MARKS

KAPİTAL

Fakat, bu muhteva niçin şu şekli alıyor ? Emek niçin

---

*Değer büyüklüğü*ne dair Rikardo tarafından yapılan — ve yapı-
lanların en iyisi olan — tahlildeki kifayetsizlikler, bu eserin üçüncü ve
dördüncü kitaplarında görülecektir. Fakat, alelumum *değer* meselesine
gelince, klâsik ekonomi politik hiç bir yerde, *değer* içinde temsil olu-
nan emeği, o emek mahsullerinin *kullanış değeri* içinde temsil olunan
ayni emekten manidar bir surette ve aydınlık bir şuurla ayırt etmez :
Tabiî, emeği birdefa kemiyetçe, öbür defa ise keyfiyetçe tetkik ederken,
bilfiil bir ayırt yapmış olur. Ama, emeklerin sırf *kemiyetçe* ayırt edilme-
lerinin *keyfiyetçe vahdet* veya *musavat* gösterdiklerine ve dolayısiyle de,
mücerrt insan emeğine ircâ olunduklarına delâlet ettiğini fark etmez.
Meselâ Rikardo, Destutt de Tracy'nin şu sözüle aynı fikirde olduğunu
bildirir : «Muhakkak ki, cismani ve ruhani kabiliyetlerimiz sırf bizim
fıtrî zenginliklerimiz olduklarından, bu kabiliyetlerin kullanılışı, [yani]
belli bir çeşit emek, bizim fıtrî hazinemizdir ; bütün o zenginlikler
adını verdiğimiz şeyleri yaratan, daima bu kullanıştır... gene böylece,
şurası da malûmdur ki, *bütün bu şeyler kendilerini yaratmış olan
emeği temsil ederler ve o şeylerin şayet bir değerleri yahut hatta iki
farklı değerleri* varsa, onlar bu değerlerini gene ancak ileri geldikleri
emeğin (değerinden) *elde etmiş* olabilirler. [*Destutt de Tracy* : «Elements
d'ideologie» [Fikriyat unsurları]. IV c. ve V c. kısımlar, Paris 1826.
s. 35, 36. dan alan] *Ricardo* : «The Principles of Political Economy»
[Ekonomi politik prensipleri], 3 c. baskış. Londra 1821, s, 334.)] Yal-
nız, Destutt'in fikri yerine, Rikardo'nun, daha derin olan kendi fikrini
geçirdiğini haber verelim. Gerçi Destutt bir taraftan, zenginliği teş-
kil eden bütün şeylerin hakikatte «onları yaratmış olan emeği temsil
ettiklerini» söyler, ama öbür taraftan, o şeylerin *«iki farklı değer»*
lerini (kullanış değeri ile değiş değerini) *«emeğin değerinde»* elde ettik-
lerini söyler. Böylece, sonradan başka bir malın değerini tayin için,
önce bir malın (burada emeğin) değerini *bilfarz kabul* eden vülger
ekonominin yavanlığına düşer. Rikardo, onu düzelterek, gerek kullanış
değerinde, gerekse değiş değerinde (emeğin *değeri* temsil edilmeyip)
emek temsil edildiğini ifade eyler. Lâkin, bizzat kendisi de *emeğin iki
yüzlü* karakterinin, çift görünüşünün o kadar az farkına varırki, tek-
mil : «Değer, zenginlik ve bunların mümeyyiz vasıfları» faslında, Y. B.
Sey gibi birinin bayağılıklarına karşı yorucu bir harb açmak zorunda
kalır. Bu sebeple, en sonra o da, Destutt'un gerçe değer *kaynağı
olan emek* hususunda kendisiyle birlik olmakla beraber, diğer cihette,
değerin kavranışı hususunda Sey ile hemahenk bulunduğunu görerek,
büsbütün şaşırıp kalır.

değer içinde temsil olunmaktadır? ve sürdüğü müddet itibarile emek kütlesi niçin emek mahsulünün *değer büyüklüğü* içinde ifade olunmaktadır? Ekonomi politik bu mes'eleyi asla ortaya koymamıştır (32). İnsanın istihsal prosesi

(32) Klâsik ekonomi politiğin temelli kusurlarından biri de, malın tahlilinde ve bilhassa mal değerinin tahlilinde, malı aynı zamanda bir değiş değeri yapan değer şeklini meydana çıkarmağa muvaffak olamamasıdır. Onun Rikardo, A. Smith gibi en iyi mümessilleri bile, değer şeklini tamamen ehemmiyetsiz ve bizzat malın tabiatından hariç bir şeymiş gibi nazarı itibara alırlar. Dikkatlerini tamamen değer büyüklüğünün tahliline hasretmiş olmaları buna yegâne sebep (ve esas) değildir. Esas sebep daha derinlerdedir. Emek mahsulünün değer şekli, burjuva istihsal tarzının yalnız en mücerret değil aynı zamanda en umumî bir şekli de olduğundan o istihsal tarzını hususî ve binnetice, aynı zamanda tarihî bir sosyal istihsal çeşidi olarak karakterize eder. Bu sebeple, burjuva istihsal tarzı, sosyal istihsalin ebediyen tabiî bir şekli gibi nazarı itibara alındığı vakit; değer şeklinin ve dolayısiyle de, *mal* şeklinin, elhasıl para şeklinin, kapital şeklinin v. s. nin spesifikliği, hususiyeti bizzarure gözden kaçar. Onun için, değer büyüklüğünü iş müddetile ölçmeğe hep razı olan ekonomistler, paraya yani umumî muadilin hazır biçimine dair en karmakarışık ve en tezatlı mütalâa ve fikirler yürütürler. Meselâ, para hakkında yapılan alelâde tariflerin büsbütün kifayetsizleştiği banka işleri mevzuubahs olduğu vakit, bu cihet (büsbütün) göze çarpar. O zaman, buna zıd olarak, değeri sade sosyal bir şekilden ve cevhersiz bir görünüşten ibaret sayan, yeniden küşat edilmiş merkantil sistemi (Ganil v. s.) meydana çıkar. — Bir daha tekrarlamamak üzere şunu işaret edeyim ki, klâsik ekonomi politik deyince benim anladığım şey sadece aşikâr bir tâbiiyet (istiklâlsizlik) içinde bocalayan, sözüm yabana koca hadiseler ve burjuva ihtiyacatı beytiyesi hakkında makbul bir kavrayış meydana getirmek [büyük iktisadî hayat hadiselerini tefsirle burjuva ihtiyaçlarına uydurmak (*)] için ekonomi âlemi tarafından çoktanberi sunulmuş malzemeleri böyle tekrar tekrar geveleyen, sair hususlarda ise, kendi en iyi dünyaları hakkında burjuva ajanlarının bayağı ve kendini beğenmiş tasavvurlarını sistemleştirip ukalalaştırarak ebedî hakikatler diye ilân etmekle iktifa eyleyen vülger ekonomisitlerin aksine, burjuva istihsal münasebetlerine binaen (burjuva münasebetlerinin ahenk ve irtibatı dahilinde) araştırma yapan, W. Petty'den itibaren bütün ekonomistlerdir.

(*) Rusçasından. S. 39. [H. K.]

üzerine değil, istihsal prosesinin insan üzerine hâkim olduğu sosyal bir teşekküle mensup bulundukları alınlarında yazılı duran formüller, klâsik ekonomistlerin burjuvaca kavrayışlarına bizzat istihsal edici emek kadar kendiliğinden anlaşılan tabiî bir zaruret gibi gelir. Onun için sosyal istihsal uzviyetinin burjuvaziden önce gelen şekilleri klâsik ekonomistler tarafından, tıpkı hristiyanlıktan önce gelen dinlerin Kilise babaları tarafından tetkik edildikleri gibi mütalâa olunur (33).

Diğer deliller arasında, bilhassa, değiş değerinin teşekkülünde *Tabiatın* [oynadığı] *role* dair bir kısım iktisatçılar tarafından çıkarılan can sıkıcı saçmasapan yaygara, mallar dünyasına has olan fetişizmin, yahut *sosyal* değer muayyeni-

(33) «ekonomilerin kendilerine has bir muamele tarzları vardır. Onlara göre, biri sun'i ve ötekisi tabiî olmak üzere sade iki çeşit müessese bulunur. Derebey müesseseleri, sun'i, burjuva müesseseleri ise tabiîdirler. Bu hususta tıbkı iki çeşit din ileriye süren ilâhiyatçılara benzerler. Kendilerinden olmıyan her din insan icadı bir bidaettir, ama kendi dinleri Allah vergisidir. Bu itibarla, vaktile bir tarih vardı, fakat artık yoktur.» (*Karl Marx* Misère de la philosophie. Réponse à la Philosophie de la Misère par M. Proudhon. [felsefenin yoksulluğu, B. Prudon tarafından yazılan yoksulluğun felsefesine cevap]. Eski Yunanlılarla Romalıların sade çapul ile geçindiklerini tehayyül eden Bay Bastiya cidden tuhaftır. Filhakika şayet birçok yüz yıllar çapulla yaşanılıyorsa, o halde daima çapul edilecek bir şeyin var olması, yahut çapul nesnesinin mütemadiyen yeniden husule gelmesi icap eder. Demek, Yunanlılarla Romalıların da bir istihsal prosesleri ve dolayısile de, ekonomileri vardı ve — bugünkü dünyanın maddî temelini burjuva ekonomisi teşkil ettiği gibi, — o ekonomi de tekmil Yunan ve Roma dünyasının maddî temelini teşkil ediyordu. Yoksa, Bastiya acaba, *köle emeği* üzerine dayanan bir istihsal tarzının *çapul sistemi* üzerine dayandığı gibi bir şey mi düşünüyor? O takdirde, mumaileyh çürük tahtaya basmış olur. *Aristotalis* gibi bir düşünce devi *köle emeği*ni takdir ederken hataya düştükten sonra, *Bastiya* gibi bir ekonomi cücesi *iş ücreti*ni takdir ederken niçin yanılmasın? 1859 da «Ekonomi Politiğin Tenkidine dair» adlı yazımın intişarı üzerine, bir Amerikan - Alman mecmuasının yaptığı

yetlerine has olan *maddî* görünüşün bir kısım ekonomistleri ne kadar çok hülyaya düşürdüğünü ispat eder. Birşeye intikal etmiş emeği ifadelendirme tarzından ibaret olan değiş değeri, artık, tıpkı *kambiyo fiyatı* gibi hiçbir tabiat maddesini ihtiva edemez olur.

Mal şekli, burjuva istihsalinin en umumi ve en inkişaf etmemiş şekli demek olduğundan, erkenden meydana çıkar ve onun fetiş karakteri de, — bugünkü kadar hâkim ve binaenaley karakteristik bir tarzda olmasa bile — gene nisbeten aslı kolay anlaşılacak surette görünür. Bizzat bu basit görünüş, daha konkret şekillerde ortadan kaybolur. Nakit sisteminin verdiği illüzyonlar [galat duygular] nedendir ? Nakit sisteminin, altını ve gümüşü, sosyal istihsal

bir itirazı kısaca red ve cerh eylemek için bu vesileyi fırsat biliyorum. Muayyen bir istihsal tarzının ve her defasında bu istihsal tarzına karşılık düşen istihsal münasebetlerinin, elhasıl, «sosyetenin ekonomik bünyesinin gerçek temel olduğu, o temel üzerinde hukukî ve siyasî bir üst yapının yükseldiği ve muayyen sosyal şuur şekillerinin o temele karşılık düştükleri», ve «maddî hayatı istihsal etme tarzının alelumum sosyal, siyasî ve manevî hayat prosesini şartlandırdığı» şeklindeki kanaatimizden bahseden mecmua diyor ki, bütün bunlar, maddî menfaatlerin hüküm sürdüğü bugünkü dünya için doğrudurlar, amma ne katolikliğin hüküm sürdüğü orta çağ için, ne de politikanın hüküm sürdüğü Atina ve Roma için doğru sayılabilirler. Her şeyden evvel, birisinin [çıkıp da] orta çağa ve kadim dünyaya dair şu herkesçe malûm lâf ebeliklerini başka hiç kimsenin bilmediğini farz ve kabul etmekten hoşlanması gariptir. Bununla beraber, orta çağın katoliklikle ve kadim dünyanın politika ile *teayyüş* edemiyeceği (yaşayamıyacağı) gayet açıktır. Bilâkis, onların hayatlarını kazanış tarzları, niçin orada politikanın, burada ise katolikliğin başlıca rol oynadığını aydınlatır. Zaten, meselâ, arazi mülkiyeti tarihinin, Roma tarihinin sırrını teşkil eylediğini anlamak için, Roma Cümhuriyeti tarihi hakkında pek az malûmat sahibi olmak kâfidir. Diğer cihetten, serseri şövalyeliğini sosyetenin bütün ekonomik şekillerine uyabilir sanmak hatasının cezasını daha evvel Don Kişot çekmiştir.

münasebetlerini temsil eden bir şey olarak değil, emsâlsiz sosyal hassaları haiz tabiî birer şey gibi nazarı itibara almasındandır. Ya nakit sistemine yüksekten bakıp bıyık altından gülen modern Ekonomi, *kapital* i babis mevzuu eder etmez kendi fetişizmini açığa vurmaz mı ? Arazi iradı sosyeteden değil, topraktan çıkar, diyen fizyokrat illüziyonu ortadan kaybolalı çok mu zaman geçmiştir ?

Bununlaberaber, önceden hüküm vermiş olmamak için burada da, gene bizzat mal şekline ait bir misal ile iktifa edeyim. Mallar dile gelseler derler ki : «Bizim kullanış değerimiz insanı istediği kadar alâkadar etsin, madde olması itibarile o kullanış değerine biz aldırmayız. Bizim *maddeten* [ve gerçekten] aldırdığımız birşey varsa o da değerimizdir. Bizim bizzat mal maddesi olarak alış verişimiz bunu isbat eder. Biz ancak birer değiş değeri olarak birbirimizle münasebete geçeriz.» Şimdi bir de, malların gönüllerinden geçeni, ekonomistlerin nasıl okuduklarını işitelim : «*Değer* (değiş değeri) *şeylerin* hassasıdır, zenginlik (kullanış değeri) insanların *hassası* dır. Bu itibarle değer bizzarure değişi tazammun eder, zenginlik ise bilzarure değişi tazammun etmez» (34). Zenginlik (kullanış değeri) *insanın* sıfatıdır, *değer malların sıfatıdır*. Bir insan veya bir camia *zengindir;* bir inci veya bir elmas *değerli* dir. Bir inci veya bir elmasın *inci veya elmas sıfatile bir değeri* vardır (35)».

(34) «*Value is a property of things*, riches of men. Value, in this sens, necessarily implies exchange, riches do not.» («Observations on certain verbal disputes in Political Economy, particularly relating to value and to demand and supply.» [Ekonomi politiğe ve bahusus değere ve arz ve talebe dair bazı şifahî münakaşalar hakkında mülâhazalar] (Londra 1821, s. 16.)

(35) «Riches are the attribut of man, value is the attribute of commodities. A man or a community is rich, a pearl or a ond is valuable.... A pearl or a diamond *is valuable as a pearl* or diamond is valuable as a pearl or diamond.» *S. Bailey*, «Acritical Dissertation etc.» s. 165

Şimdiye kadar henüz hiçbir kimyaker inci veya elmasın içinde bir değiş değeri keşf etmedi. Fakat, bütün iddiaları tenkit derinliklerine inmekten ibaret olan kimyevî cevher kâşifi şu iktisatçılar keşfediverirler ki, şeylerin kullanış değeri maddî hassalarına tâbi değildir ve bilâkis, şeylerin değeri ise kendi maddelerine aittir.

Şeylerin kullanış değerleri, insan için *mübadele olmaksızın*, yani, doğrudan doğruya insanla şeyler arasındaki münasebetle gerçekleştikleri halde, şeylerdeki değerlerin ancak *değiş* esnasında, yani *sosyal* bir prose içinde gerçekleşmesi gibi hususî şerait, onlara bu hususta hak verdirir. Burada, gece bekçisi Sikol'a şöyle ders veren babacan Dogberri'yi kim hatırlamaz: «Görünürde yakışıklı adam olmak *muhit ve şeraitin* icabıdır, ama okuyup yazabilmek *tabiatten* gelir» (36). [Şekspir: «Hiç yokken gürültü»]

İkinci Fasıl

Değiş Prosesi

Mallar kendi başlarına pazara gidip, kendi kendilerine değişmezler. Onun için başımızı onların bekçilerine, yani *mal sahiplerine* çevirip bakmalıyız. Mallar birer şeydirler, bu itibarla insana karşı koyamazlar. Emre müheyya dur-

(36) «Observations» müellifi ile S. Bailey, Rikardoyu, değiş değerini *sırf izafî* bir şey olmaktan çıkararak *mutlak* bir şekle sokmakla itham ederler. Halbuki bilâkis, Rikardo, o şeylerin ve meselâ elmasla incinin birer değiş değeri olarak haiz bulundukları *görünüş izafiyetini*, bu görünüş altında gizlenen hakikî *münasebete*, sırf insan emeğinin ifadesi demek olan bir izafiyete irca etmiştir. Rikardocuların Baileye, kaba fakat, hiç te susturucu olmıyan bir cevap vermeleri de, hep sırf *değer* ile *değer şekli* yahut *değiş değeri* arasındaki irtibata dair bizzat Rikardoda çıkar yol ve malûmat bulamayışlarındandır.

mazlarsa, insan zor kullanır, başka tabirle, onları alır (37). Bu şeylerin birbirlerile mal olarak münasebete geçmeleri için, iradeleri o şeyler içinde yer almış mal bekçilerinin *şahsen* münasebette bulunmaları icabeder. Öyle ki, mal sahiplerinden birisi ancak başkasının dileği ile ve şu halde herbiri ancak ötekinin vasıtasile ve ikisi birden müşterek irade hareketi ile yabancı bir malı benimserken, kendi malını başkasına verir. Onun için mal sahiplerinin birbirlerini karşılıklı olarak *şahsî mülk sahibi* tanımaları lâzım gelir. Kanunen henüz inkişâf etmiş veya etmemiş bulunsun, bir *mukavele* şeklinde olan bu hukukî münasebet, ekonomi münasebetini in'ikâs ettiren bir *irade münasebeti* dir. Bu *hukuk* veya *irade* münasebetinin *muhtevası* bizzat ekonomi münasebetile *belli* olur (38). Burada şahıslar, an-

(37) Zühlütakvâsile o kadar meşhur olan 12 c. yüz yılda, bu mallar sırasında çok kere gayet nazik şeylere rastgelinir. O zamanki Fransız şairlerinden birisi, Landit panayirinde görülen mallar arasında elbise kumaşları, ayakkabılar, deriler, ekim aletleri, kürkler v. s. ile yanyana «des femmes folles de leur corps» [vücutlarını teslim eden umumî kadınlar] da sayar.

(38) Prudon *Adalet mefkûresi* ni, «justice éternelle» ini [ebedî adaletini] mallar istihsaline tekâbül eden hukukî münasebetlerden çıkartarak, bütün küçük burjuvalara (*) gayet teselliibahş bir delil vermiş olmak için, mal istihsal şeklinin tıpkı adalet kadar ebedî olduğunu arayerde kaydediverir. Ondan sonra, gerçek mallar istihsali ile ona tekâbül eden gerçek hukuku, o ideale göre kalıba dökmek ister. Madde değişikliklerinin hakikî kanunlarını tetkik ederek bu kanunların teşkil ettikleri esasa göre muayyen meseleleri halledecek yerde, madde değişikliklerini «naturalité» [tabiî hassa] ve «affinité» [kimyevî alâka] hakkındaki «ebedî fikirler» e göre kalıba dökmek isteyen bir kimyakere ne buyurulur? «Tefecilik» in: «justice éternelle» e [ebedî adalete] ve «equité éternelle» e [ebedî hakkaniyete] ve «mutualité éternelle» e [ebedî karşılıklı yardıma] v.s. «vérité éternelles» lere [ebedî hakikatlara] zıt olduğu boyuna tekrar edildiği vakit, tefecilik hakkında: o «grâce éternelle» e [ebedî lütfu rabbâniye], «foi éternelle» e [ebedî imana] «volenté éternelle de dieu» ye [ebedî iradei ilâhiyeye] zıttır diyen Kilise babalarının anlayışlarından fazla birşey öğrenilir mi?

(*) [«Spiessbürger»: ufak burjuva» Fransızcaya «burjuva» s. 74; Rusçaya «filister» (42 s.) diye çevrilmiş. H.K.]

cak malların mümesilleri ve dolayısile, mal sahipleri sıfatile birbirleri için mevcutturlar. İzahatımız ilerledikçe, umumiyetle göreceğiz ki, şahısların taşıdıkları karakteristik ekonomi maskeleri, ekonomi münasebetlerinin şahıslaşmasından başka birşey değildir ve şahıslar bu münasebetlerin mümessili olarak birbirlerile karşılaşırlar.

Mal sahibini maldan bilhassa ayırdeden şey, malın başka her mal cismini kendi değerini meydana çıkaran bir şekilden ibaret görmesi keyfiyetidir. Doğuşundan Leveller = müsavatçı ve kelbi olan mal, binnetice, isterse [Donkişot romanındaki] Moritorn'dan [acuzeden] daha iğrenç bir şekil ve şemailde görünen bir mal olsun, başka her malla, yalnız ruhunu değil bedenini de değişmek üzere daima tetik bulunur.

Mal cisimlerinin konkret tarafına karşı malın gösterdiği bu hissizliği, mal sahibi kendi beş ve daha ziyade hissile tamamlar. Mal sahibinin malı, kendisi için doğrudan doğruya bir kullanış değeri değildir. Yoksa o, malını pazara götürmezdi. Malın *başkası için* bir kullanış değeri vardır. Mal sahibi için kendi malının eğer bir kullanış değeri varsa, o da, malının *değiş değerini temsil etmesi* ve bu suretle de *değiş vasıtası* olması keyfiyetidir (39).

(39) «Zira her nimetin kullanışı iki türlüdür: birisi olduğu gibi şeye mahsustur, diğeri değildir; netekim bir sandal hem giymeğe yarar, hem değiş edilebilir. Her ikisi de sandalın kullanış değeridir. Zira sandalın kendisinde bulunmayan bir şeyle, meselâ yiyecekle değiş eden kimse, sandaldan sandal olarak faydalanır. Ama ondan tabiî kullanış tarzile faydalanmış olmaz. Çünkü tabiî tarzda faydalansa, sandal değiş için olmaz.» (Aristotalis: «De Republica» kitap I, fasıl 9.)

Onun için mal sahibi, kullanış değeri kendisini tatmin edecek başka bir mala mukabil, kendi malını elinden çıkarmak ister. Bütün mallar, *kendi sahipleri için kullanış değeri değil* dirler ve *kendilerine sahip olmayanlar için kullanış değeri* dirler: Demek malların her halde elden ele geçmeleri gerektir. Fakat bu elden ele geçme keyfiyeti, malların değiş edilmeleri demektir ve malların değişi, onları birbirlerile değer olarak münasebete geçirerek değer halinde gerçekleştirir, dolayısile, malların *kullanış değeri halinde gerçekleşebilmelerinden* önce, *değer halinde gerçekleşmeleri* icabeder.

Diğer cihetten, malların, *değer halinde gerçekleşemeden önce, kullanış değeri* halinde isbatı vücut etmeleri lâzımgelir. Çünkü, mallara harcanan insan emeği, ancak başkası için faydalı bir şekilde sarfedildiği takdirde hesaba katılır. Halbuki, emeğin başkalarına faydalı olduğu, emek mahsulünün yabancı ihtiyaçları giderdiği, ancak malların değişi ile isbat olunabilir.

Her mal sahibi, ancak kullanış değeri kendi ihtiyacını giderecek *başka* bir mala mukabil, kendi malını elinden çıkarmak ister. Bu itibarla, ona göre değiş, *ferdî bir prose* den ibarettir. Diğer cihetten ise — öteki mal sahibi için kendi malı, ister *kullanış değeri* olsun, ister olmasın — o, malını *değer* halinde ve şu halde, *aynı değerde* olan başka her hangi bir mal içinde gerçekleştirmek ister. Bu itibarla, ona göre değiş *umumî sosyal bir prose* den ibarettir. Fakat bütün mal sahipleri için, aynı prose, aynı zamanda, hem sadece ferdî, hem sadece umumî sosyal, bir proseden ibaret olamaz.

Daha yakından bakarsak görürüz ki, her mal sahibi için, her yabancı mal, kendi malının *hususî muadili* de-

mektir; kendi malı ise, başka her malın umumî muadili demektir. Fakat, bütün mal sahipleri aynı fikri besledik-lerinden, hiç bir mal umumî muadil değildir. Binnetice, malların, değer olarak müsavi geldikleri ve değer büyük-lüğü olarak mukayese edildikleri hiç bir umumî izafî değer şekilleri de yoktur. Bu sebeple mallar, birbirlerile alelumum birer mal olarak değil, belki sadece birer mahsul veya birer kullanış değeri olarak karşılaşırlar.

Bizim mal sahipleri, başları sıkılınca Faust gibi düşü-nürler : «Başlangıçta Fiil vardı.» Onun için, daha düşün-melerine vakit kalmadan pazarlığa [fiiliyata] girişirler. Malların tabiatine has olan kanun, mal sahiplerinin sevkı tabiileri dahilinde müessir olur. Mal sahipleri,ancak mal-larına umumî muadil sıfatile *zıt* olan *başka herhangi* bir malla kendi mallarını münasebete geçirdikleri takdirde, mal-ları birbirile de değer olarak ve dolayısile, mal olarak mü-nasebete geçirebilirler. Malın tahlili bize bunu gösteriyor. Fakat, ancak *sosyal bir fiil, muayyen* bir malı umumî muadil yapabilir, dolayısile, bütün öteki malların *sosyal fiili,* (aksiyonu) o malların değerini her yerde temsil eden *muayyen* bir mala inhisar eder. O zaman, bu muayyen malın tabiî şekli, sosyalman muteber bir muadil şekli olur. Sosyal bir prose ile *umumî muadil* olmak keyfiyeti, [öteki mallardan] *hariç kalan* malın *hususî sosyal fonksiyonu* haline gelir. «Onların bir muhakemeleri var ve kuvvet ve kudretlerini behimiyetlerine veriyorlar ve behimiyet ismile ve adının sayısı ile damgalanmış olanlardan mada hiç kimse alıp satamaz» (Apokalips) (*)

(*) «Illi unum consilium habent et virtutem et potestatem suam bestiae tradunt. Et ne quis possit emere et vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiae, aut numerum nominis ejus» (Yohan-nanın «İfşaat» ında, iki yerde geçer : 17, 13 ile 13, 17 de. H. K.)

Para billuru, — muhtelif çeşit emek mahsüllerinin bir-birlerine hakikaten müsavi geldikleri ve dolayısile, mallar haline istihale ettikleri — değiş prosesinin *zarurî* bir mah-sulüdür. Değişin tarihen genişleyip derinleşmesi, malın tabiatı içinde uyuklayan kullanış değeri ile değer tezadı-nı inkişâf ettirir. Alış verişte, bu tezat nihayet *malı mal ve para* halinde *ikileştirinciye* kadar, o tezadı hariçen ifadelendirmek ihtiyacı, durup dinlenmeden, müstakil bir mal değeri şekli araştırmaktan geri kalmaz. Dolayısile, *emek mahsulü mal haline* geçtikçe, *mal para* haline geçer (40).

Mahsullerin doğrudan doğruya değiş edilmeleri, hem basit değer ifadesi şeklindedir, hem de değildir. Basit değer şekli x kadar A malı $= y$ kadar B malı idi. Mah-sullerin doğrudan doğruya değiş edilmeleri şekli ise şöy-ledir : x kadar A kullanış nesnesi $= y$ kadar B kullanış nesnesi (41). A ve B eşyası, değişten evvel mal değildir-ler, ancak değişten sonra mal haline gelirler. Bir kullanış nesnesinin değiş değeri olmağa imkân bulduğu ilk tarz (*),

(40) Bunun üzerine artık, mallar istihsalini ebedîleştirmek iste-yipte, aynı zamanda «mal ve para tezadını» ve dolayısiyle, — para ancak bu tezat içinde para olduğundan, — bizzat parayı *yok etmeğe* kalkışan küçük burjuva sosyalizminin hilesi takdir edilebilir. Tıbkı bunun gibi [mal istihsalini bırakıp ta, para yok edildiği gibi] katoliklik, halile bırakılarak, Papa pekâlâ yok edilebilirdi. Bu hususta tafsilât almak için şu eserime bakılsın : Zur Kritik Der politischen Oekono-omie, s. 61 ve aşağısı.

(41) *İki muhtelif* kullanış nesnesi değiş edilmeyip de — çok defa vahşilerde bulduğumuz gibi, —mahşer halinde bir yığın eşyaya muadil olan bir üçüncü şeye mukabil verildiği müddetçe, bizzat mahsulle-rin doğrudan doğruya değiş edilmeleri daha henüz başlangıcında bulunuyor demektir.

(*) Fransızcasında : «kullanış nesnesinin değiş değeri olabilmesi için önce» (s. 78). Ruscasında : «Kullanış nesnesinin potansiyel değiş değeri gibi kalması için zaruri olan ilk şart,» (s. 44) [H. K.]

o nesnenin kullanış değeri olmayarak, kendi sahibinin bilâvasıta ihtiyaçlarından fazla miktarda bir kullanış nesnesi olarak mevcut bulunması tarzıdır. Zaten şeyler, kendiliklerinden insanın dışındadırlar ve dolayısile, *elden çıkarılabilecek* haldedirler. Bu elden çıkarma işinin karşılıklı olması için insanlar, kendilerini zımnî bir surette bu elden çıkarılacak şeylere şahsen sahip yerine koyarak, aynı zamanda, birbirlerile müstakil şahıslar sıfatile karşılaşmak mecburiyetindedirler. Bununlaberaber, hudayinabit bir camia ister patriyarkal aileye, ister eski hind camiası, ister Enka devleti ve ilh. şeklinde olsun, öyle bir camianın âzaları için böyle karşılıklı bir yabancılık münasebeti mevcut değildir. Mal değişi, camiaların bittikleri yerde, yabancı camialarla yahut yabancı camia âzalarile temas noktalarında başlar. Lâkin, şeyler bir defa dışarıya satılmağa başladılar mı idi, bilmukabele, camia hayatının içinde dahi mal haline gelirler (*). Onların *değişlerinde* [gözetilen] *kemiyet münasebeti* ilkin tamamile gelişi güzel (arızî) olur. Şeyler, onları karşılıklı bir surette elden çıkaran sahiplerinin irade fiili [dileklerini yerine getirmeleri] ile değiş idilebilirler. O esnada, yabancı kullanış nesnelerine karşı [camia içinde] duyulan ihtiyaç gitgide yerleşip kökleşir. Değişin mütemadiyen tekrarlanması, onu kaideleşmiş sosyal bir prose haline sokar. Neticede, zaman geçtikçe emek mahsullerinin hiç olmazsa bir kısmı bililtizam değiş maksadile istihsal edilirler. O sırada, bir taraftan, şeylerin doğrudan doğruya hacet bitirme hususundaki faydalıklarile, değiş hususundaki faydalıkları arasında mevcut olan fark sağlamlaşır. Kullanış değerleri değiş değerlerinden ayırd

(*) Ruscasında : «mallar dış münasebetlerde mal haline geçer geçmez, aynı zamanda bilmukabele, bizzat camianın iç hayatı için de mal haline dönerler» s. 44 [H. K.].

olunur. Diğer taraftan, şeylerin değiş edildikleri kemmi nispet, bizzat istihsallerine tâbi olur ve alışkanlık o şeyleri *değer büyüklükleri* olarak tespit eder.

Mahsullerin doğrudan doğruya değişinde, her mal, sahibi için doğrudan doğruya bir değiş vasıtası, sahibi olmıyan için ise, ancak kullanış değeri olduğu nisbette bir muadildir. Demek ki, değiş eşyasının kendi kullanış değerinden yahut değiş edenin ferdî ihtiyacından müstakil bir değer şekli yoktur. Değiş prosesine giren malların sayısı ve çeşitliliği arttıkça, bu şeklin zarurîliği inkişaf eder. Meseleler hal çarelerile birlikte ortaya çıkarlar. Muhtelif mal sahiplerine ait muhtelif mallar alış veriş edildikleri esnada, *tek ve aynı üçüncü bir mal çeşidi* ile değiş edilip değer sıfatile mukayese olunmadıkça, mal sahiplerinin kendi eşyalarını başka muhtelif eşyalarla değiş ve mukayese ettikleri bir alış veriş aslâ vukua gelmez. Böyle bir üçüncü mal, başka muhtelif mallara muadil olurken, hattâ dar sınırlar içinde kalsa bile, yine doğrudan doğruya umumî veya sosyal bir muadil şeklini alır. Bu umumî muadil şekli, kendisini hayata getiren sosyal temas ile birlikte doğar ve ölür. Değişik ve oynak bir tarzda, şu veya bu mala teveccüh eder. Fakat malların değişi inkişâf ettikçe, sırf *hususî* bir mal çeşidine münhasıran bağlanıp kalır, yahut para şeklinde tebellür eder. Hangi mal çeşidine yapışıp kalacağı, ilkin tesadüfe bakar. Mamafih, burada umumiyetle ve çok kere iki hâl kat'i rol oynar. *Para şekli*, yerli mahsullerin değiş değerlerini meydana çıkaran ve hudayinabit bir şekil olan mühim *yabancı değiş eşyası*na bağlanır. Yahut, meselâ sığır gibi, *elden çıkarılacak* başlıca yerli mülkiyeti teşkil eden bir kullanış nesnesine bağlanır. Parayı ilkin göçebe kavimler inkişâf ettirirler, çünki onların bütün varları yokları *menkul* bir

haldedir, dolayısile, doğrudan doğruya elden çıkarılabilecek bir şekilde bulunur. Gene çünkü, onların yaşama tarzları kendilerini boyuna yabancı camialarla temasa geçirir, dolayısile de, boyuna mahsul değişine teşvik eder. İnsanlar, çok kere bizzat insanları bile köle şekline sokarak iptidai para malzemesi haline getirirler, ama, *yeri ve toprağı* asla para yapamazlar. Böyle bir fikir [toprağı paralaştırmak fikri] ancak tamamile gelişmiş burjuva sosyetesinde akla gelebilir. Bunun tarihi, 17 c. yüzyılın son üçte birinde başlar ve milli mikyasta icra ve tatbikatı ise, ancak ondan sonraki yüz yılda, fransızların burjuva inkılâbında denenir.

Ancak malların değiş mahalli bağlarından sıyrıldığı takdirde, dolayısile de, *malların değeri alelumum insan emeğine* malzeme olacak raddeye geldiği takdirde, para şekli, umumi sosyal muadil fonksiyonunu tabiaten yapmağa elverişli olan mallara, *kıymetli madenlere* intikal eder.

«Altın ve gümüş tabiaten para olmamakla beraber, para tabiaten altın ve gümüştür» (42) sözü, kıymetli madenlerin tabii hassalarile gördükleri iş arasındaki uygunluğu gösterir. Fakat biz, şimdiye kadar, mal *değerini* meydana çıkaran bir şekil hizmetini görmesi ve malların değer büyüklüğünü sosyalman ifadelendiren bir *malzeme* olması itibarile paranın ancak bir fonksiyonunu tanıyoruz. Ancak bütün örnekleri ayni yeknasak hassaya sahip olan bir madde değerin tam meydana çıktığı şekil, yahut mücerret ve dolayısile de *müsavi* insan emeğinin malzemesi

(42) Karl Marx : «Zur Kritik vs..», s. 135. «Madenler.., tabiaten paradırlar.» (*Galiani* «Della Moneta» Custodis dergisinde, Parte Moderna, III, s. 72.)

(43) Bu hususta, tafsilât için anılan aynı eserimde: «Kıymetli madenler» faslına bakılı.

olabilir. Diğer cihetten, değer büyüklükleri sırf *kemiyetçe* farklı olduklarından, para malı da sırf kemiyetçe farklı istenildiği gibi bölünebilmeğe ve parçaları tekrar bir araya gelebilmeğe elverişli bulunmalıdır. Filhakika, altın ile gümüş tabiaten bu hassalara sahiptirler.

Para malının *kullanış değeri ikileşir.* Paranın mal sıfatile haiz olduğu kullanış değeri, meselâ altının çürük dişleri doldurmağa, lüks eşyaya ilk madde olmağa v.s. yaraması gibi hususi kullanış değeri ile yanyana, gene paranın spesifik, mahsusi sosyal fonksiyonundan ileri gelen formel, şekli, itibari bir kullanış değeri daha vardır.

Bütün öteki mallar, paranın hususi birer muadili olduklarından, ve para da onların umumi muadili bulunduğundan, hususi mallar, *umumi mal* demek olan *para* ile münasebete geçerler (44).

Görülüyorki, *para şekli*, bütün öteki mal münasebetlerinin bir mala kuvvetle bağlanmış in'ikâsından başka bir şey değildir. Şu halde, ancak, tahlilini sonradan yapmak üzere paranın hazır biçiminden yola çıkan bir kimse için paranın *mal* olması, (45) bir keşif sayılır. Değiş prosesi, para

(44) «Para umumi maldır.» (*Verri* : «Meditozieni sulla Economia Politica» s. 16).

(45) "Umumi ismile «kıymetli madenler» diye gösterebileceğimiz bizzat altın ile gümüş.... değeri yükselen veya alçalan... birer maldır. Zira, kıymetli madenlerin küçük bir veznine mukabil memleketin gayet büyük miktarda mahsul veya mamûlleri elde edildiği takdirde, kıymetli maden yüksek bir değere erişebilir.» («A Discourse on the General Notions of Money, Trade and Exschange, as they stand in relations to each other. By a Merchant.» Londra 1695, s. 7). «Gerçi, sikke halinde gelmiş veya gelmemiş gümüşle altın bütün öteki mallara ölçü hizmetini görür, ama aynı zamanda aynı gümüşle altın şarap, yağ, tütün, bez veya kumaş gibi birer mal olmaktan da çıkmazlar.» («A Discourse concerning Trade, and that in particular of the East Indies vs.» Lon-

haline geçirdiği mala, malın *değerini* değil, mahsusi değer *şekli*ni verir. İki muayyeniyeti [değerle değer şeklini] birbirine karıştırmak, insanı, altınla gümüşteki değeri *hayalî* saymağa kadar götürür (46).

Sadece birer para işaretinden ibaret olan şeyler, paranın muayyen fonksiyonları yerine geçebildikleri için, parayı sırf işaretten ibaret saymak gibi bir hataya düşülür. Diğer cihette, burada şu da seziliyor ki, bir şeyin para şekli, o şeyden hariç ve o şey içinde gizlenmiş insan münasebetlerinin *meydana çıkdıkları bir şekil*den ibarettir. Bu manâda her mal bir işaret olur. Çünkü değer sıfatile mal, kendisine sarfedilmiş insan emeğinin *maddî*

dra 1689, s. 2) «Krallığın [İngilterenin] servet ve sâmânı sadece paradan ibaret olamıyacağı gibi, altın ve gümüşe de birer *mal* gözüyle bakmamak olamaz.» («The East India Trade a most Profitable Trade.» Londra 1677, s. 4.)

(46) «Altın ve gümüş para olmadan evvel maden sıfatile bir değere maliktir». (Oliani «Della Moneta» s. 72) Lock derki: «insanların umumi rızâ ve muvafakatleri, kendisini bilhassa para yapan hassaları yüzünden gümüşe *hayalî* birer değer atfetti.» Law ise bilâkis şunu söyler: «Muhtelif milletler nasıl olur da lââlettayin bir *şeye* hayalî bir değer atfederler... yahut, bu hayalî değeri o şeyler nasıl edinebilirler?» Fakat orasını kendisi de pek kavrıyamaz: «gümüş haiz olduğu *kullanış değeri* ile, şu halde, *gerçek* değerile değiş edilir. Para halinde teayyünü ile ise... ilâve bir değer (une valeur additionelle) elde eder.» (*Jean Law:* Considérations sur le numeraire et le commerce. E. Daires de «Economister Financiers du XVIII. siècle» s. [469] 470.)